

Chicagói krónika!

Harmath István

Az elmúlt héten, amikor a chicagói Szent István Király templomban tartott októberi ünnepség beszámolóját írtam, szándékomban volt rövid recenziót írni az 56-os forradalom témájával foglalkozó néhány újonnan megjelent könyvről is. A beszámolómba bevezetője azonban hosszabbra sikeredett a tervezettnél, miután történelmi visszakéntessé vált írásom több mint egyharmad része. Öregkori locsogás ez, **Fekete Pista** barátom szerint, akivel sokat röhincselünk tárcáink ilyes eltévelyedéseiben. Megesik ez minden író emberrel, leül az írógéphez egy bizonyos témáról cikket fogalmazni, s mire elkészül, teljesen más tárgyú dolgozat lesz belőle. Sokszor előfordul, hogy az eredeti, egyszerűnek tűnő téma örökre elvész a világűrben, hisz időszerűségét veszti és más fontosabb dolgok kerülnek előtérbe. Az 1956-os magyar forradalommal foglalkozó könyvek bemutatása fontos azért is, mert a chicagói ünnepségen **Nt. Tóth Péter** beszédében kiemelte, hogy az eddig megjelent irodalom nem ad átfogó képet az akkori eseményekről. Hiányzik a történelmi távlat, amely elfogult politikai nézetektől mentes képet tud nyújtani a résztvevőkről, valamint a történetekről. Jómagam évtizedek óta gyűjtöm a huszadik század legszentebb forradalmának emlékeit. Kis könyvtáramban őrzöm e témakörben megjelent könyvek, folyóiratok és kéziratok százait.

Hogy, mi lesz vajon a sorsa ennek az egyedülálló magángyűjteménynek, azt közel tíz éve fontolgatom, de elhatározás még nem született. Egy időben arra gondoltam, hogy Magyarországon működő könyvtárnak vagy levéltárnak adományozom. Ez irányban tettem lépéseket is, de tervem általában zsákutcába futott. Híres műgyűjtő barátom, **Szathmáry Lajos**, anno dazumal figyelmeztetett, hogy magyarországi próbálkozásaim csődbe fognak jutni. Ezért kerültek az értékes Szathmáry gyűjtemények is amerikai intézményekhez. Itt megőrzésük és sorsuk biztosítva van, míg otthon egy váratlan politikai rendszerváltozás után, a gyűjtemény könnyen máglyára vagy a szemétkerül. Az elmúlt század folyamán volt erre példa bőségesen, s ezért indítottam tárgyalást Szathmáry Lajoshoz hasonlóan a University of Chicago, Regenstein könyvtárával. A neves intézmény őrzi a Szathmáry család több ezer darabból álló magyarságtudományi gyűjteményét, amelynek egy kis része 1989-ben: *My Budapest* címmel volt kiállítva az intézetben. Szeretném, ha az 56-os forradalmat felölelő Harmath gyűjtemény is oda kerülne, mert ott a fennmaradása és kutathatósága ad infinitum biztosítva lesz.

Tavaly ősszel, 2001. végén látott napvilágot Budapesten, az 1956-os Intézet kiadásában **Eörsi László: Corvinisták, 1956**

című könyve. A *VIII. kerület fegyveres csoportjai* alcímmel. A vaskos, 645 oldalas kötet, gigászi történelmi kutatómunka eredménye, ezáltal a legrészletesebb könyv, amely emléket állít a harcosokról, akik hősiességükkel beírták nevüket a történelembe. A kötet alacsony példányszámmal került forgalomba. Amikor májusban Magyarországon vakációztunk, a könyvüzletekben nem volt kapható. Legtöbb helyen nem is tudtak róla. Az 1956-os Intézet irodájában — Budapest, Dohány utca 74 — vásároltam a könyvből egy példányt. A csinos, fiatal titkárnő elmondta, nekik is alig van belőle, majd megérdeklődte, vajon én is szereplője vagyok-e a kötetnek? Nemleges válaszom után a fizetésre került sor — a könyv ára: 2950 forint — és távozhattam a Dohány utcai öreg, gangos bérház második emeletén működő intézet irodájából. Hazaérve kíváncsian ütöttem fel a két font súlyt nyomó könyvet és nem kis meglepetésemre, a névmutatóban rátaláltam a nevemre. Ennek magyarázata, hogy a Kilián laktanya katonái között harcoló sógoromra — a Svédországban élő, **Galkó Istvánra** — vonatkozó adatokat — címet, telefonszámot — küldtem Eörsi Lászlónak. A könyv részletes tanulmányozására azonban csak Chicagóban jutott lehetőségem. A korabeli fényképekkel tarkított kötet az első bekukkantás után megrémiszi az olvasót, a hihetetlen mennyiségű dokumentum láttán. Az első részben olvasható a különféle csoportok működése, az oldalakhoz rengeteg jegyzet kapcsolódik. Nehéz olvas-

mány az effajta könyv még a történészek számára is. Eörsi László könyve bevezetőjében pontosan leírja, hogy milyen dokumentumokat használt könyve megírásához. A függelékek című fejezetben megtalálhatók forrásai, amelyek nagy része a megtorlás éveiből származnak. Bírósági periratok, kihallgatási jegyzőkönyvek, valamint a letartóztatott felkelők önvallomásai adják a könyvben található bizonyítékok döntő többségét. Sokan megkérdőjelezhetik a bizonyítékokat, melyek az erőszakos szervezetek közreműködésével születtek. Helyettük a 80-as évek végétől gyűjtött szóbeli közlések lennének használhatók, sajnos azok tetemes része legendán alapul. A résztvevők neve, a felvett vagy adott becenevek miatt azonosíthatatlan marad örökre. Az ávosok utódai, a forradalom utáni perekre, már iratokkal felszerelve vitték a szerencsétlen áldozatokat. A bírósági jegyzőkönyvek pontos adatokat szolgáltatnak nevekre és személyi adatokra egyaránt. A kieroszakolt vallomások, beismerések és egymás vádolása azonban teljesen más kategória. Az igazságot kibányászni ezekből, ma már alighanem lehetetlen feladat. A szerzőt idézem a *Bevezetés* című fejezetből: — „Kitartottam tehát az elv mellett: a hibák a levéltári források minél szélesebb körű felhasználásával szűrhetők ki leginkább. Ebben azért is bízom, mert —

**Református Temp
központ épül a**

mint a könyv végén látható táblázat is mutatja — nem kevés résztvevő személyről kerültek elő írásos bizonyítékok. Kétségtől parodoxon ez: a kádárista hatóságok azért tárták fel a tények tömegét, hogy előkészítsék a megtorlást, a történész pedig ezt használja fel annak érdekében, hogy a valósághoz híven emlékezhessünk a forradalom fegyveres hőseire.”

Az első felületes átfutás után lassan, szisztematikusan feldolgoztam magamban a könyvet. Az ismert nevek után kutattam először, elsősorban **Galkó István, Bocskay József és Pongrácz Gergely** érdekelt. Közülük Pongrácz Gergely a legismertebb, a könyvben az ő neve szerepel legtöbbit, a Corvin közben harcoló öt fivérével egyetemben. Pongrácz Gergely chicagói kapcsolódása ismert a helyi magyarok számára, hiszen itt élt rövid ideig az 50-es évek végén, majd Chicagóban, Bocskay József vendéglőjében mondta el híres beszédét 1981 októberében, a forradalom huszonöt éves évfordulóján. Az ünnepség után határozta el, hogy megírja: Corvin köz 1956 című könyvét, amelyet hetekig tartó munkával, Fekete Pista barátom lektorált. A pesti srácoknak emléket állító könyv azonban rengeteg hibát és valótlan állítást tartalmaz, főképp a Kilián laktanya harcosaival kapcsolatban. A Ferenc körút és Üllői út sarkán álló laktanya hármastagozódása tévesztette meg

a közvéleményt a forradalom alatt, sőt utána is. A laktanya Ferenc körúti és Liliom utcai oldalán civil munkásszállók voltak, fallal leválasztva a középen lévő katonai résztől. A Kilián katonái a munkásszálló lakóival közösen harcoltak a szovjet támadó csapatok ellen. Így váltak mindannyian corvinista forradalmárokká. Ismét Eörsi Lászlót idézem: — „A Kilián persze „kakukktójás”, hiszen a többivel ellentétben nem spontán alakulat volt, hanem eredetileg katonai szervezetként hozták létre: mégis, a Kilián-beliek kezdettől fogva részt vettek a forradalmi eseményekben, és kapcsolatuk a Corvinnal mindennapos volt.” — Emlékszem, Galkó István 1983-ban járt Amerikában meglátogatni nővérét és kishúgát. Akkor adtam neki ajándékba Pongrácz Gergely könyvét, melyet azon melegiben elolvasott, különös figyelemmel a Kiliánra vonatkozó kitételeket. Felindultan, egész testében remegve mondotta akkor, hogy ez nem igaz — mármint a könyv Kilián laktanyára vonatkozó része —, s ennek folytán a Pongrácz történet többi részét szintén fenntartással kezelte mind a mai napig. Galkó munkaszolgálatos katona volt a Kiliánban, tagja és egyik vezetője az ún. csepeli századnak, amelynek katonái a forradalom kezdetétől harcoltak a ruszok és az ávósok ellen, csakúgy mint a Corvin köz és többi a VIII. kerületi csoportok tagjai. 1983 tavaszán, az egykori Kilián — harcos Galkó már nem nagyon emlékezett a forradalmi történetekre. A nevek és helyek 25 év után, Svédor-

szágban, svéd feleséggel és családdal, kitörölte emlékezetéből az 1956-os emlékeket. Idén nyáron, miután elküldtem neki Eörsi László könyvéből a reá vonatkozó részleteket, felhívott és kért, hogy 2003 nyarán menjünk együtt Magyarországra és a helyszínen mászkálva, talán visszaemlékszik majd a részletekre.

A fenti történet részletes leírásával azt szeretném ábrázolni, hogy a szóbeli visszaemlékezések 25—46 év után, mennyire használhatók a történész számára. Eörsi írja a Bevezetés jegyzetében, hogy mások könyvében szereplő forradalmárok — név szerint jegyzi őket — ...”részvételét nem cáfolom, de — levéltári utalás hiányában — bizonyítottan sem veszem. Állításaik, közléseik azonban számos tévedést, valószínűtlenséget, vagy éppen valótlanságot tartalmaznak.” Majd két ismert névvel folytatja — egyikük fontos személy az amerikai — magyar emigráns közéletben — ...”pedig bizonyítható, hogy állításaikkal ellentétben nem tartoztak a corvinisták közé”. Eörsi László: *Corvinisták 1956* című kötete nem történelemkönyv. Inkább a forradalmárok, a fegyveres harcosok, ha úgy tetszik a „pesti srácok” részletes története. A nevek a borítón fényképpel azonosíthatók. A komor arcokat nézve, a fotók többnyire a letartóztatásuk után készültek. Kevés köztük a műteremben készült mosolygós kép, ami a kor szokása szerint kissé elfordított arccal ábrázolja a gép előtt ülő személyt. Megannyi kép, megannyi történet, sokan közülük börtönben, vagy akasztófán végezték életüket. Sokan elmenekültek a megtorlás elől és

külföldön kezdtek új életet. Valószínűleg azok jártak jobban, mint az otthon maradtak.

Végül néhány szót kell még szólnom a Forrás-jegyzetek fejezetben talált érdekességekre. Az emigránsokról vezetett dossziék alcím alatt 12 tétel olvasható, ezek feltételezhetően kint beszervezett spionok munkásságának gyümölcsei. Miután Bocskay T. József ügye, valamint Pongrácz Gergely ügye is a felsorolt 12 dosszié között van, így nyilvánvaló, hogy Chicagóban is ávós ügynök működött, feltételezhetően évekig. Talán ma is itt él közöttünk. Nagyon szeret-

ném megtudni a nevét, vagy a nevüket, de ezt sosem fogjuk hivatalosan megismerni. Hogy miért, arra ismét Eörsit idézem: — „...azt például, hogy a hatóságok kiket szerveztek be ügynöknek, nem közölhetem az őket védelmező, személyiségi jogok miatt. A személyes adatokat védő 1992. évi LXIII. törvény jelentősen korlátozza az adatnyilvántartó szolgáltatást is, a belügyi hatóságok ugyanis csak a keresett személy előzetes hozzájárulásával adnak ki adatokat.” — Jogosan kérdem, van-e olyan hülye besúgó vagy kém, aki saját magát leleplezi?